

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

მოსახლეობის დემოგრაფიული პრობლემები და მათი გადაჭრის გზები საქართველოში

ირმა ჩხაიძე

ედ, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

დემოგრაფიული პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე უმნიშვნელოვანესია და აღიარებულია მსოფლიოს წინაშე მდგარ ხუთ (მშვიდობის შენარჩუნება; ყოფილ კოლონიებსა და დამოკიდებულ ქვეყნებში ეკონომიკური ჩამორჩენილობის დაძლევა; კაცობრიობის უზრუნველყოფა ენერგიის წყაროებით; გარემოს დაცვა და დედამიწის მოსახლეობის სწრაფი ზრდა) გლობალურ პრობლემათა შორის. დემოგრაფიული პრობლემები რეალური საფრთხის წინაშე აყენებს ცალკეულ ერებს, რომელთათვისაც დამახასიათებელია მოსახლეობის რაოდენობის ყოველწლიური შემცირება, შობადობის კრიზისულ ზღვრამდე დაცემა, სიკვდილიანობის და მკვდრადშობადობის მაღალი დონე, მოსახლეობის ბუნებრივი მატების კლება, შრომისუნარიანი მოსახლეობის შემცირება და მოსახლეობის დაბერების ზრდის ტენდენცია, შიდა და გარე მიგრაციული პროცესების ფათო მასშტაბები. სწორედ ორი ათეული წელია, რაც ასეთი საფრთხის წინაშე იმყოფება საქართველო.

ძირითადი ტექსტი

საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემებით მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან დღემდე საქართველოში და მათ შორის აჭარაში დაფიქსირდა მოსახლეობის რიცხოვნობის კლება. 1990-2008 წლებში საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობა შემცირდა 19,5%-ით, 1990- 2010

ნლებში 22.72 %-ით, 2013 წელს 2012 წელთან შედარებით 0.31%-ით მაშინ, როდესაც მათი რიცხვი 1975-1990 წლებში გაიზარდა 11%-ით.

აჭარის სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემებით 2013 წელს აჭარის მოსახლეობა შეადგენდა საქართველოს მოსახლეობის 8,5%-ს. 2008 წელს აჭარის მოსახლეობამ შეადგინა 380,2 ათასი კაცი, აქედან, ქალაქებსა და ქალაქის ტიპის დასახლებებში ცხოვრობდა 166,9 ათასი კაცი, ანუ მოსახლეობის საერთო რაოდენობის 43,9%-ი. წინა წლების ტენდენციებით 2006-2008 წლებში აჭარის მოსახლეობა გაიზარდა 7,2 ათასი კაცით, რასაც განაპირობებდა ბუნებრივი მატება.

საერთო დემოგრაფიული მაჩვენებლების გაანალიზების საფუძველზე დადგინდა, რომ 1990 წლიდან 2013 წლამდე საქართველოს მოსახლეობის ყოველწლიური შემცირების მიზეზად სახელდება როგორც სიკვდილიანობის მაღალი დონე და შობადობის დაბალი მაჩვენებელი, ასევე 18-50 წლის ასაკის მოსახლეობაში ფათო მასშტაბიანი მიგრაციული პროცესები, მიმდინარე მიგრაციულმა პროცესებმა 1989-2002 წლებში განაპირობა ქართველების რიცხვის 126 ათასზე მეტით შემცირება.

საქართველოში 2010 წელს გაერთიანებული ერების მოსახლეობის ფონდის მიერ ჩაატარებული კვლევებით 2050 წლისთვის საქართველოს დემოგრაფიული კატასტროფა ემუქრება, ქვეყნის მოსახლეობა 28%-ით, ანუ 1 170 000 კაცით მცირდება. USAID-ის მონაცემებით, 232 ქვეყანას შორის საქართველო მოსახლეობის რიცხოვნობის შემცირების ტემპით მე-16-ე ადგილზეა.

საერთაშორისო და ქართველი ექსპერტების გათვლებით, საქართველო შობადობის მიხედვით მსოფლიოს 196 ქვეყანას შორის 164-ე ადგილზეა, ხოლო USAID-ის მონაცემებით, 232 ქვეყანას შორის საქართველო შობადობის შემცირების ტემპით მე-174-ე ადგილზეა. შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი (ერთი ქალის მიერ სიცოცხლის განმავლობაში დაბადებული ბავშვების საშუალო რაოდენობა) 1,4-1,7-ის ფარგლებშია,

ანუ საქართველოში შვილების თაობა მათი მშობლების თაობის დაახლოებით 70-80%-ს განაახლებს.

საქართველოში დაბადებულთა რიცხოვნობა 2011 წელს 2010 წელთან შედარებით შემცირდა 7,30%-ით, მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში საქართველოში მოსახლეობის ათას სულზე დაიბადა 40 ბავშვი, 1913 წელს-28, 1960 წელს-24, 1990 წელს-17, 2007 წელს-11 ბავშვი. ჩვენს ქვეყანაში ყოველ 100 ქალზე 1960 წელს მოდიოდა 259 და 2007 წელს-173 ბავშვი, მაშინ როდესაც მოსახლეობის თუნდაც მარტივი აღწარმოებისათვის აუცილებელია ეს მაჩვენებელი იყოს 210 ბავშვი. ქართულ მოსახლეობაში შობადობის კოეფიციენტი თითქმის 1,5-ჯერ დაბალია შესაბამის საშუალო მაჩვენებელთან შედარებით. შობადობის შემცირების მიზეზებია სოციალური, პოლიტიკური, ეთნიკური, ფსიქოლოგიური, და ეკონომიკური პრობლემები, რომლებიც აისახება ოჯახის სოციალურ ეკონომიკურ მდგომარეობაში. აქვე აღსანიშნავია ქართველი დემოგრაფების მოსაზრებებიც იმის შესახებ, რომ ხელისუფლების მონოდებები არ ზრდის შობადობას, და მათ მოეთხოვებათ იზრუნონ საზოგადოების ცხოვრების გაუმჯობესებაზე.

აღსანიშნავია ევროპის ქვეყნების საფრანგეთის, ესპანეთის, იტალიის, გერმანიის საპირისპირო მაგალითი, სადაც ერთი მხრივ მაღალია დასაქმებულთა რაოდენობა, ცხოვრების მაღალი დონეა და, მეორეს მხრივ ამ ქვეყნებში ყველაზე დაბალი შობადობაა. აღნიშნული მაგალითის საფუძველზე გამოდის, რომ თითქოს შობადობაზე გავლენას არ უნდა ახდენდეს ეკონომიკური პირობები. მაგრამ ეს არასწორი წარმოდგენაა, აღნიშნულ ქვეყნებში ეკონომიკური პირობები მნიშვნელოვანია (ბავშვის აღზრდის ხარჯები ოჯახის ბიუჯეტში უცხოეთშიც და საქართველოშიც დიდ ადგილს იკავებს.) რასაც თან ერთვის ცხოვრების დაძაბული რიტმი.

საქართველოში შობადობასთან ერთად სიკვდილიანობის მაჩვენებელი ტრადიციულად დაბალი იყო (ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნები), როგორც უშუალოდ მეზობელ სახელმწიფოებთან, ისე ევროპის მთელ რიგ ქვეყნებთან შედარებით.

საქართველოში ჩვილ ბავშვთა სიკვდილიანობის კოეფიციენტი, რომელიც გენდერული მდგომარეობის არსებითი მაჩვენებელია, დაახლოებით 5-ჯერ აღემატება განვითარებულ ქვეყნებში არსებულ დონეს. ბავშვთა სიკვდილიანობის მაღალი მაჩვენებელი დაკავშირებულია ქალის რეპროდუქციული უფლებების დაცვასთან, ჯანდაცვის ინფრასტრუქტურის არსებულ მდგომარეობასთან და სამედიცინო მომსახურების დაბალ დონესთან.

გაეროს მონაცემებით სიკვდილიანობის დონე 2000-2005 წლებში შეადგენდა ნელინადში საშუალოდ 49 ათასს, ხოლო 2005-2010 წლებში ნელინადში საშუალოდ 52 ათასამდე გაიზარდა. ერთ წლამდე ასაკის ბავშვთა გარდაცვლილთა რაოდენობამ საქართველოში 2010 და 2012 წლებში შესაბამისად შეადგენდა 701 და 703 ბავშვი. არსებული მონაცემების მიხედვით საქართველოში ყველაზე მეტი ბავშვი 1961 წელს დაიბადა და შეადგინა 104 ათასი ბავშვი. 1960-1990 წლებში ყოველწლიურად საშუალოდ 93 ათასი ბავშვი იბადებოდა, ხოლო 1991-2010 წლებში შემცირდა და ნელინადში საშუალოდ 55 ათასი შეადგინა. 2005-2010 წლებში ნელინადში დაახლოებით 53 ათასამდე დავიდა. შობადობის მკვეთრი შემცირება 1992 წლიდან დაიწყო. კვლევებით დგინდება, რომ მუსულმანურ ქვეყნებში (აზერბაიჯანი და სხვა) გაზრდილია შობადობა, კერძოდ თუ ჩვენთან 1000 კაცზე იბადება 10 ბავშვი, იქ იბადება 20, 30, 40 ბავშვი. შობადობის და სიკვდილიანობის მაჩვენებელთა ურთიერთშეჯერებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ შობადობის შემცირების და სიკვდილიანობის ზრდის (ან სტაბილურია) პარალელურად მოსახლეობის ბუნებრივი მატება დაცემის ტენდენციით ხასიათდება. მოსახლეობის ბუნებრივმა მატებამ საქართველოში 2012 წელს 2010 წელთან შედარებით იკლო 44,32%-ით. სტატისტიკური მონაცემებით ჩვენს ქვეყანაში დაიბადა 2000-2009 წლებში 502 296 ბავშვი, 1960-1969 წლებში 850 908 ბავშვი, 1963 წელს 106000 ბავშვი, ანუ მოსახლეობის ბუნებრივი მატების თვალსაზრისით საქართველოსთვის აღნიშნული წელი სარეკორდო იყო, ეს მაშინ, როცა საქართვე-

ლოს მოსახლეობა არსებულთან შედარებით მილიონნახევრით ნაკლები იყო. შესაბამისად წინა წლებთან შედარებით, ბოლო წლებში საქართველოში ბუნებრივი მატება 10-ჯერ შემცირდა.

აჭარაში 2011 წელს 2010 წელთან შედარებით დაბადებულთა რიცხოვნობა შემცირდა 9,3%-ით, გარდაცვლილთა რაოდენობა გაიზარდა 1,9%-ით. ერთ წლამდე ასაკის ბავშვთა გარდაცვლილთა რაოდენობამ რეგიონში 2010 და 2011 წლებში შეადგინა 68 და 81 ბავშვი.

ზემოთ აღნიშნულ პრობლემებს თან ერთვის ფერტილურ ასაკში ახალგაზრდობის უცხოეთში გადინების პრობლემა. საერთოდ, ბავშვთა დაბადების ძირითადი - 60% მოდის 20-29 წლის ასაკის ქალებზე და საქართველოდან ემიგრაციაში შრომითი პირობების გასაუმჯობესებლად მიდის სწორედ 20-დან 40 წლამდე ახალგაზრდა.

ექსპერტთა შეფასებით საქართველოში დღეისათვის ერთდროულად დგას როგორც მოსახლეობის შემცირების, ისე ერის დაბერების ზრდის ტენდენცია, რომლის შეჩერებისა და შემცირებისათვის მიზანშეწონილია აქტიური დემოგრაფიული პოლიტიკის განხორციელება, რაც უპირველესად მოითხოვს შობადობის სტიმულირებას, და ამასთან, მოკვდავობის შემცირებას. ერის დაბერების ზრდის პრობლემა განვითარებული ეკონომიკური ქვეყნების მახასიათებელიცაა. გაეროს ექსპერტთა შეფასებით ბევრი განვითარებული ქვეყნების მსგავსად იტალიაში, გერმანიაში და საფრანგეთში შობადობის კლების პარალელურად შეინიშნება სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდა. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) მონაცემებით, 65 წელს გადაცილებულთა ხვედრითი წილი საფრანგეთის მოსახლეობაში 25%-ს აღწევს, 2050 წელს მოსალოდნელია, რომ მიაღწიოს 50%-ს.

სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე შესაძლებელია დაფასკვნათ, რომ აჭარის რეგიონის მოსახლეობა, საქართველოს მოსახლეობასთან შედარებით, უფრო ახალგაზრდაა, რადგან აჭარაში შრომისუნარიან ასაკზე უფროსია მოსახლეობის საერთო რაოდენობის 10,6%-ი, საქართველოს მიხედვით ეს მაჩ-

ვენებელი 16,5%-ს შეადგენს. მოსახლეობის დაბერების მიმდინარე პროცესი ცხადყოფს, რომ დღეისათვის ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის 19%-ზე მეტი 60 წლის ასაკს გადაცილებულია და ეს პროცესი მომდევნო ათწლეულებში უფრო დაჩქარდება.

საკითხისადმი პრობლემატურ მიდგომას განაპირობებს მზარდი მიგრაციული პროცესები. გაეროს მონაცემებით 2000-2005 წლებში საქართველოდან მიგრაციის რაოდენობა წელიწადში საშუალოდ 62 ათასამდე, ხოლო 2005-2010 წლებში 50 ათასამდე შემცირდა. ექსპერტთა შეფასებით 1992-2003 წლებში მზარდი გარე მიგრაციის შედეგად მათმა რაოდენობამ ნახევარ მილიონ ადამიანს გადააჭარბა. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური მონაცემებით 2002 წელს მიგრაციულმა სალდომ შეადგინა -27,8 ათასი კაცი და იგი 2000 წელთან შედარებით შემცირდა 7,4 ათასი კაცით. მიგრაციული სალდო 2007 წლისათვის შემცირდა -20,7 ათას კაცამდე, ხოლო 2008 წლისათვის -10,2 ათას კაცამდე. სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე საქართველოს მსგავსად მიგრაციის პრობლემა მოქმედებს ყველა განვითარებად ქვეყნებში, სადაც ყოველი მეათე ადამიანი მიგრანტია. ჯოზეფ შამის (გაეროს მოსახლეობის განყოფილების დირექტორი) შეფასებით 1975 წლიდან დღემდე მსოფლიოში მიგრანტთა რაოდენობა გაორმაგდა და მსოფლიოს მოსახლეობის დაახლოებით 3%-ი, ანუ 175 მილიონი ადამიანი დღეს არ ცხოვრობს იმ ქვეყანაში, სადაც დაიბადა, რაც მეტყველებს მიგრაციის მასშტაბების ზრდაზე.

აჭარიდან მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში საზღვარგარეთ მუდმივ საცხოვრებლად წავიდა 50 ათასზე მეტი კაცი, ანუ აჭარის მოსახლეობის 13,1%-ი. აღნიშნულ წლებში არსებული საყოველთაო კრიზისის პირობებში ცხოვრების დონის დაცემამ განაპირობა, ერთი მხრივ, რეგიონში ემიგრაციული პროცესების განვითარება, და, მეორე მხრივ, ადგილობრივი მოსახლეობის შემცირების პარალელურად შრომითი რესურსების რიცხოვნობის 4%-ით შემცირება. 21-ე საუკუნის პირველ ათწლეულში საქართველოდან მიგრაციის მასშტაბი, მსოფლიოს დანარჩენ ქვეყნებთან შედარებით იმდენად მაღალი იყო, რომ

2007 წელს მსოფლიო ბანკის მონაცემებით საქართველო, მისი მოსახლეობის ხვედრითი წილის მიხედვით მსოფლიოს ერთ-ერთ ყველაზე დიდ მიგრაციულ ქვეყნად დასახელდა, რომლის ტენდენცია დღესაც შესამჩნევია.

თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიო მასშტაბით მოქმედი მიგრაციის გამომწვევი პოლიტიკური, ეკონომიკური, რელიგიური, სოციალურ-კულტურული, ბუნებრივ-ეკოლოგიური, ასევე ნებაყოფლობითი, იძულებითი, მუდმივი და დროებითი მიგრაციის მიზეზების შედეგად მსოფლიოს განვითარებადი ქვეყნების მსგავსად საქართველოდან გადინება მოხდა მეტწილად შრომისუნარიანი და რეპროდუქციული ახალგაზრდებისა, რამაც მნიშვნელოვანი ზემოქმედება მოახდინა მოსახლეობის სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურის და რიცხოვნობის ფორმირებაზე. 2008 წელს (1 იანვრის მდგომარეობით) აჭარის მოსახლეობის საერთო რაოდენობის 24%-ი 15-წლამდე ასაკისაა, რაც 5,2%-ით აღემატება საქართველოს მიხედვით გაანგარიშებულ ანალოგიურ მაჩვენებელს და აიხსნება აჭარაში შობადობის შედარებით მაღალი დონით და შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის მაღალი ხვედრითი წილით. აჭარის მოსახლეობის 48,2%-ს კაცები შეადგენენ, 51,8%-ი ქალია. ხანდაზმულთა კატეგორიაში ქალების რიცხვი 1,6-ჯერ აღემატება კაცებისას (მოსახლეობის 2002 წლის აღწერის შედეგებით, 65 წლისა და უფროსი ასაკის 33 ათასი პიროვნებიდან 20 ათასი ქალი იყო). აჭარა ასევე გამორჩეული რეგიონია უხუცესთა რაოდენობითაც: 2002 წლის აღწერით, აჭარაში 90 წელს გადაცილებული 790 პიროვნებაა, ხოლო 100 წელს გადაცილებული-113 პიროვნება ცხოვრობდა. მათგან აბსოლუტური უმრავლესობა (შესაბამისად, 76,1 და 81,4%) ქალები იყვნენ.

აჭარის მოსახლეობის დემოგრაფიული მდგომარეობის, ბუნებრივი მატებისა და ემიგრაციის პროგნოზული შეფასებებიდან გამომდინარე, უახლოეს მომავალში და საშუალოვადიან პერსპექტივაში არ უნდა ველოდოთ რეგიონის მოსახლეობის რაოდენობის მნიშვნელოვან ზრდას და მხოლოდ საჭირო დემოგრაფიული პოლიტიკის გატარების შემთხვევაშია შესაძლე-

ბელი, რომ აჭარამ შეინარჩუნოს „დემოგრაფიული დონორის„ მისია საქართველოს სხვა რეგიონებისათვის. ამასთან, დემოგრაფიული დაბერების პროცესის ინტენსივობის გაზრდა (რასაც განაპირობებს მრავალრიცხოვანი თაობების გადასვლა საპენსიო ასაკში) გამოიწვევს შრომითი რესურსების რაოდენობის კლებას და შრომისუნარიან ასაკში მყოფი მოსახლეობის რიცხოვნობის შემცირებას. აჭარის მოსახლეობის რაოდენობასა და სტრუქტურაში მიმდინარე და მოსალოდნელი ცვლილებები უაღრესად აქტუალურს ხდის ამ რეგიონის შრომითი პოტენციალის განვითარება-გამოყენების საკითხს. შრომითი პოტენციალის გამოყენება არსებითად არის დამოკიდებული რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებასა და შრომის ბაზრის ეფექტიანად ფუნქციონირებაზე.

დასკვნა

საქართველოში და ასევე აჭარის რეგიონში მოქმედი სისტემური კრიზისის ხასიათის დემოგრაფიული პრობლემების (კერძოდ, მოსახლეობაში შრომისუნარიანი ასაკის პირთა კლება და დაბერების ზრდის ტენდენცია) გადაჭრისათვის აუცილებელია სახელმწიფოს მიერ შემუშედეს დემოგრაფიული განვითარების მოკლევადიანი და გრძელვადიანი პროგრამები, რასაც ცხადყოფს მსოფლიო ქვეყნების პრაქტიკა. განსახორციელებელ დემოგრაფიულ პოლიტიკას საფუძვლად უნდა დაედოს, ერთი მხრივ საქართველოში და აჭარის რეგიონში არსებული დემოგრაფიული პრობლემების შესწავლა, გაანალიზება და მისი მასშტაბების განსაზღვრა, ხოლო, მეორე მხრივ, დემოგრაფიული კრიზისის გაღრმავების შეჩერება და არსებული სიტუაციის სტაბილიზება, შემდეგ კი საქართველოს დემოგრაფიული აღორძინების ფონდის შექმნით არსებული ვითარების გაუმჯობესება (უფასო მშობიარობა; მშობიარობისას შევბუღებისა და ანაზღაურების სისტემის გაუმჯობესება, დახმარება მრავალშვილიან ოჯახებზე), რაც ხელს შეუწყობს დემოგრაფიული პრობლემების გადაწყვეტის გზების დასახვას და ღონისძიებების შემუშავებას.

THE DEMOGRAPHIC PROBLEMS OF THE POPULATION, AND THEIR SOLUTIONS IN GEORGIA

Irma Chkhaidze

PhD, Associative Professor,
Batumi Shota Rustaveli State University

RESUME

At the modern Stage individual nations are facing the real threat, for which on the one hand is characterized the problem of the physical continuity and on the other hand, the annual decline of the population. Two decades has been such a threat to Georgia and its separate administrative - territorial division of the core units - Georgia, which outward appearance is different by the natural conditions and industrial areas.

This article discusses Georgia and Achara, which is one of the administrative - territorial unit in the demographic problems, which finds its expression in the main demographic indicators: the significant reduction in the number of population, falling of birth rate to the critical thresholds, the significant increase in mortality; the natural population growth has almost stopped; ageing of the population; indoor and outdoor wide-scale migration.

The role of demographic problems of the state is determinated. That will be resolved by implementing and developing the demographic effective programs consistently.